

RÜYA (1910)

ZİYA PASA (1825-1880)

Genel bakış

Ziya Paşa "Rüya"yı Londra'dayken yazmış ve Hürriyet gazetesinin 11 Ekim 1869 tarihli 68. sayısıyla 18 Ekim 1869 tarihli 69. sayısında yayımlamıştır. Memuriyet hayatında istediği kadar muvaffak olamayışının yegâne mesulü olarak Ali Paşa'yı tanıdığı gibi, memleketin başına gelen felâketleri de ondan biliyordu. İşte "Rüya" bu düşmanlık sebebiyle Ali Paşa'ya karşı duyulan hiciv arzusunun edebi şekle bürünmüş bir şaheseridir.

Konu

Ziya Paşa Londra'da bir öğleden sonra Hampton Court adlı bir parkta oturmuş, düşünürken hayallere dalar ve bu arada uyuyakalır. Ziya Paşa bir rüya görür. Rüyasında dönemin sultanı Abdülaziz ile aralarında bir konuşma geçer, bu karşılıklı konuşma sırasında Ziya Paşa, padişaha memleketin kötü yönetildiğini, bu kötü yönetimin gerekçelerini sıralar. Yeni Osmanlılar adlı cemiyetin asil amaçları hakkında sultanı bilgilendirir. Meşrutiyet rejiminin, millet meclisi oluşturmanın önemi üzerinde durur. Ziya Paşa bütün bu kötü gidişata dur demek için sultana Ali Paşa'nın sadrazamlık görevinden azledilmesini önerir. Padişah, Ziya Paşa'nın bu teklifini kabul eder ve Ali Paşa'nın Kıbrıs'a sürgün edilmesine karar verilir. Ali Paşa tam sadrazamlık mührünü getirip padişaha sunacakken park bekçisi gelip Ziya Paşa'yı uyandırır ve eser böylece sona erer.

Olaylar

Ziya Paşa'nın sıkıntısı Ziya Paşa şahsi sebeplere bağlı olarak yazdığı eserde kendisinden bahsettiği görülmektedir. Ziya Paşa'nın: "... ne tuhaf sebeple Saray'dan çıkışım ve ne münasebetle gâh Zaptiye Müsteşarı ve gâh Atina Sefiri olduktan sonra rütbe-i mîr-i miranî ve paşalık unvanı ile Kıbrıs'a gidişim ve orada altı yedi mâh günâgun belâlara uğrayıp mu'ahharen bâ-irade-i seniyye Meclis-i Vâlâ'ya ve bâdehu paşalık beyliğe tahvil ile Beylikçilik'e memur oluşum ve altı yedi mâh mürûrunda ne ehemmiyetler, ne şa'âşâ'lar, ne talimatnâmeler, ne ümitlerle Bosna ciheti teftişine gönderilip, bir buçuk ay geçer geçmez ne tuhaf sebeple istifaya ve avdete mecbur ve onun üzerine Meclis-i Vâlâ'ya, biraz vakitten sonra Deâvi Nezâreti'ne memur oluşum..." şeklindeki cümlelerinden anlaşılacağı gibi o, mesleki hayatından, bu hayatta karşılaştığı haksız muamelelerden, sıkıntılardan bahsetmektedir.

Ziya Paşa'nın düşünceleri Ziya Paşa'nın "Rüya"sının içeriğine bakıldığında ise onun Padişah Abdülaziz karşısında yaptıklarını savunduğu, dönem hakkında bilgiler verdiği görülmektedir. Bunun sebebi de hem kendisinin hem devletin başına gelen olumsuzluklardan Ali Paşa'yı sorumlu tutmasıdır. Ziya Paşa, Avrupa'ya gidişinin, Muhbir ve Hürriyet gazetelerinde çalışmasının, Veraset Mektupları'nın yayımlanışının, millet meclisi oluşturma çabalarının üzerinde durmakta; bunun yanında Avrupalıların Osmanlı hakkındaki düşüncelerini, Osmanlı toplumunun durumunu ve düşüncelerini, Mısır meselesiyle ilgili kanaatlerini aktarmaktadır. Bunlardan birincisinin aktarma sebebi kendi faaliyetlerinin padişahın aleyhinde olmadığını anlatmak, ikincisinin ise Ali Paşa'nın azledilmesini sağlamaktır. Bu içerikte dönem ve düşünce açısından önemli kısımlar vardır. Bunlar Avrupalıların Osmanlı'ya bakışı, toplumun durumu ve düşünceleri ve millet meclisi ile ilgilidir. Geriye kalan kısımlarda kendini savunma halinde olan, Ali Paşa'yı gözden düşürmeye çalışan Ziya Paşa, bu hususlardan bahsederken kendi düşünceleri ve dönem hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Toplumun görüşü "Avrupalılar Devlet-i Aliyye'ye canı çıkmış bir ceset gibi nazar ediyorlar. Artık ölüye can vermek kâbil değil ise de Rusya'nın İstanbul'u istilâ etmesi havfından ve yerine konulacak hiçbir şey bulunmadığından taarruz edinceye kadar bu cesedin ibkâsını arzu ediyorlar." diyen Ziya Paşa, Avrupalıların Osmanlı'ya nasıl algılandığını doğrudan ifade eder. Dönem itibarıyla sürekli geriye giden ve kayıplar yaşayan Osmanlı Devleti, Avrupalılar tarafından artık bir tehdit olarak görülmemekte; aksine zamanı geldiğinde ele geçirilebilecek bir devlet olarak görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz koşullara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Mevcut olumsuz durumları ve toplumun görüşünü Padişah Abdülaziz'e aktaran Ziya Paşa Rumeli'nin karmakarışık olduğunu, her an bir ayaklanma çıkabileceğini, Anadolu'nunsa baştanbaşa bir yangın yerini andırdığını söyler. Anadolu'da halk çok zor şartlarda yaşamaktadır. Alınan vergiler ve zalim idareciler halkın üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Halk, içinde bulunduğu olumsuz durumların sorumlusu olarak da Padişah Abdülaziz'i görmektedir. İstanbul'da da durum çok farklı değildir. Memurların büyük bir

çoğunluğu sefalet içerisinde yaşamakta, kimileri ise rüşvet almaktadır. Esnafın ise büyük bir kısmı iflas etmiştir. İstanbul halkı da bunların sorumlusu olarak padişahı görmektedir.

Padişahı ikna etme Ziya Paşa, millet meclisi konusundaki düşüncelerini aktarırken padişahı kendisinin saltanatına zarar gelmeyeceği hususunda ikna etmeye çalışır. Millet meclisi hakkında Ziya Paşa şunları söyler: “Hülâsa olarak şu kadcık arz ederim ki, millet meclisi Zât-ı şâhânenizin meşrû olan istiklâlinizi kat’iyyen ihlâl etmez. Zira tasavvurumdaki millet meclisinin nizâmı, hududd-ı şer’den hariç bir şey olmadığından istiklâl-i saltanat nasıl ahkâm-ı şer’iyye ile mahdûd ise nizâm ile dahi o kadar mahdûd olur. Meselâ, vükelânız harekât u ef’âl-i vâkıalarından nâşi millet meclisinde mesul tutulmakta, sizin istiklâlinize dokunacak nedir? Eğer vükelâ istedikleri gibi ahâliye zulüm ve cefâ ve hazîneyi yağma ederlerse sizin istiklâlinizin kemâlîne mi delâlet eder? Böyle istiklâlî siz ister misiniz? (...) Millet meclisi dokunsa dokunsa vükelânın istiklâllerine ziyâde dokunur. Zîrâ o zamân her şeyi istedikleri gibi yapıp sonra ne yapalım pâdişâh böyle yaptı diyemezler. O zamân keyifleri istediği kadar Avrupa’dan istikrâz ile yağma edemezler. O zamân canları istediği kadar ahâliye vergi ve rûsûmât yükletemezler. O zamân istediklerini bilâmuhâkeme azl ve nefy edip hâk-i pâyinize birtakım yalan söyleyerek mazhar-ı tahsîn ü ikbâl olamazlar. Zîrâ bunlardan her biri için millet meclisinde mes’ûl tutulurlar”

Ziya Paşa’nın hedefi Ona göre millet meclisi padişahın sorumluluğunu azaltacak, halkın muhatabı vekiller olacaktır. Ziya Paşa’ya göre kurulacak meclis keyfi idareyi de engelleyecektir. Böylece Ziya Paşa aracılığıyla Tanzimat aydınlarının millet meclisine bakışları yansıtılmış olur. Ziya Paşa, üzerinde durulan konuları aktardıktan sonra Padişah Abdülaziz, mevcut olumsuzlukların sebebinin Ali Paşa olduğuna ikna olur ve onu sadrazamlıktan almaya karar verir. Padişah, Ziya Paşa’ya şunları söylemektedir: “Öyleyse şimdi Âli Paşa’nın yalısına git ve mühr-i sadâreti kendinden al ve kendini Kıbrıs’a götürmek için serî’an bir vapur tehyye edilmesi zımında Tersane Nezâretine dahi bir tezkere yazılsın. Hemen bir sâat zarfında yalısından vapura bindirip sarâyın önüne kadar berâber gel. Buradan yanına bir yâver terfîk edip mahalline gönder” der. Bu şekilde Ziya Paşa görevlendirilir. Böylece Ziya Paşa hedefine ulaşır.

Ziya Paşa’nın kini Ziya Paşa, Ali Paşa’nın görevden alınması hususunda görevlendirilince hemen Ali Paşa’nın bulunduğu yere gelir. Ziya Paşa’nın Âli Paşa’ya karşı beslediği nefret, kin, haset, intikam isteği, değersizleştirme çabası gibi duygu ve durumlar; hınç duygusunun birer tezahürü ve unsuru olarak okunabilir.

“Nerede işe yaramaz ve lekeli eşhâs varsa onları umûr-ı devlette kullanan sizsiniz. Her kimde fetânet ve liyâkat eseri görülürse sivrilip yetişmemesi için derhâl bir bahâne ile başını ezmek yirmi yıldan beri mültezeminiz olan usûldendir. Hazîneyi şuna buna yağma ve mensûbâtınıza milyonlar kazandırmak için birbiri üstüne istikrâzlar icrâ ettiren hazîneye vâridât-ı cedîde bulmak için ahâliye vergi ve rûsûmât altında ezip geçiren sizsiniz. (...) İrtikâba dâ’ir bir hareketim görülmedi buyuruyorsunuz. Bahçekapısı hâricindeki iki yüz arşın gelir gelmez bir çöplüğü vaktiyle orada kapıcı bulunan pederinizin mülkü imiş diyerek üç bin bu kadar kîseye hazîneye satan siz değil misiniz? (...) Şöyle bir zamânda ki ashâb-ı ma’âş yedi sekiz aylık vazîfelerini alamadıklarından evlât ve ‘iyâllerile muzîk-ı ıstırâpta kanlar kusuyorlar ve ordularda bulunan ‘asâkir ve zâbitânın ma’âşları yirmi otuz aydan beri tedâhülde kalmakla yalın ayak ve çırılçıplak kışlalarda ve hastahânelerde inil inil iniyorlar. Böyle bir vakitte Mercan’daki muhterik olan ahşâp hânenizi kârgir olarak hazîne-i mâliyeden inşâ ettiren siz değil misiniz? (...) Bunlar ve bunun gibi hadd ü hesâba gelmez harekâtınız irtikâp değil de yâ nedir? Hamiyetim bırakmıyor, devlette adam yok diyorsunuz. Hamiyetiniz bu devleti kendi elinizle boğazlamaya müsâ’ade ediyor da yerinizi başkasına terk etmeye mi müsâ’it olmuyor? Devlette adam olmadığını siz neden anladınız? Sizin etrâfınızda bulunanların hilye-i liyâkatten ârî olmaları bütün milletin liyâkatsizliğini mi ispât eder? Lakin ashâb-ı liyâkati sizin bilmeyişinize hîç ta’accüp olunamaz. Zîrâ onlar size takarrüp etmezler, gelip sizin eteğinizi öpmezler. Me’mûriyet, mansıp istemezler. Onlar öyle nâmûs ve hamiyet ashâbıdır ki bir lokma ekmek için size ser-fürû etmekten ve sizin elinizde maşa gibi tahrîb-i devlete âlet olmaksızın köşe-i inzivâda zarûretle zamân geçirmeyi cânlarına minnet bilirler. -Yok, Beyefendi, artık siz pek ileri gittiniz. ‘Âdetâ yüzüme karşı beni tahkîr etmek istiyorsunuz. Ve benim hâmil olduğum iktidârı gâlibâ unuttunuz” Ziya Paşa, Âli Paşa’ya derhal Kıbrıs’a tayin edildiği emriyle geldiğini söylememiş, evvela onunla münakaşa etmiş, yaptığı fenalıkları yüzüne karşı sayıp dökmüştür.

Ziya Paşa’nın intikamı Ziya Paşa, Ali Paşa’ya nasıl üstün geldiğini anlatmak için şöyle der: “Bir sinek bir kartalı kaldırdı vurdu yere yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu” beytini hatırlatarak Sadrazam tarafından bir sinek gibi küçük görülen kendisi tarafından kartalın vurulma anının geldiğini sezdirirken sonra eline verilen iktidarı / yetkiyi masaya sürmüş ve aradaki savaşın galibini memnuniyetle açıklamıştır. Ali Paşa’nın azil haberinin yetinilmediği sıra, görevden alınan Sadrazam’a sürgün haberini vermeye gelmektedir:

“Nihâyet elleri titreyerek koynundan mühr-i hümâyûnu çıkarmaya uğraşırken vapur da yalının önüne yanaştı. Zât-ı Âlî bununla fî'l-cümle ümîd ve inşirâh bulup gâlibâ elçilerden biri geldi dedi. Ben dahi, hayır elçi olmamalı. Bu vapur me'mûriyet-i cedîdenize îsâl için hizmet-i 'aliyyenize tahsis buyurulmuştur, dedim. Öyle ise biz yalnız ma'zûl değil belki menfî imişiz diyerek gözlerinden yaş gelmeye başladı. Ben cevâba sür'at edip hayır efendim, menfî değilsiniz. Avâtif-ı 'aliyye-i cenâb-ı mülûkânenen uhde-i liyâkatinize Kıbrıs Mutasarrıflığı tevcih buyuruldu. Oranın muhtâcî ıslâh olan ahvâli için bir dirâyetkâr me'mûrun lüzûmu cihetle mukaddemce bendenizi tensîp buyurmuştunuz. Dirâyet ve kifâyetçe sizin bendenize rüchânınız olduğundan ve Girit'te muvaffakiyetle Adalar'ın ahvâline vukûf-ı tammeniz görüldüğünden Zât-ı Devletinizden elyak kimse bulunmadı. İnşâllâh muvâffak olursunuz. Hem de mevsim-i şitâ takarrüp ettiği ve nehâfet-i cisminiz cihetiyle Adalar'ın havâsıyla güzel imtizâç buyurulur. Fakat kulunuzun oraca bir ricâ-yı mahsûsam var. Teşrifinizde iskeleden yalı tarîkiyle merkez-i me'mûriyetinize azîmet buyurulursa orada nâm-ı nâmî-i hümâyûna mensûp olarak inşâsına muvâffak olduğum kârgîr câmi'-i şerîf ile mektep vardır. Bunlara mu'accelât müdürü iyice nezâret etmiş mi yoksa metrûk ve mu'attal mı kalmış velhâsıl bu işin hüsn-i tahkîk ü icrâsını muttasıf oldukları şîme-i mürüvvetten intizâr ederim, dedim”

Ali Paşa'nın düştüğü durum Sadrazam'ın akıbeti, Ziya Paşa'nın Kıbrıs'a valilik ile sürülmesinin intikamının alındığını göstermektedir. Ali Paşa'nın sürgün edilmesi, üstelik bu yerin Kıbrıs olması nedensiz değildir. Çünkü 1862 tarihinde Ziya Paşa, İstanbul'dan uzaklaştırılmak maksadıyla Kıbrıs'a gönderilmesinin müsebbibi olarak Ali Paşa'yı görmüştür. Ziya Paşa'nın gücü ele geçirdiği ilk fırsatta düşmanını sürgün ettirmesinin ve onun içinde bulunduğu çaresizliği ayrıntıyla tasvir etmesinin geri planında, üstünlük duygusunun verdiği haz ve düşmanının içinde bulunduğu durumdan zevk almanın etkisi aranabilir. Gözyaşları içinde olan Ali Paşa'nın Ziya Paşa'nın ayaklarına kapandığı görülmektedir:

“Lakin Kıbrıs me'mûriyetini haber alır almaz Paşa'nın 'akıl ve şü'uru selb olunmakla bilmem bu ricâmı işitti mi yoksa işitmedi mi! Neden sonra azıcık 'aklı üstüne gelerek 'acabâ hareme gidip ba'zı levâzımât almaya müsâ'ade var mıdır diye su'âl etti. Ben dahi benim me'mûriyetim sizi bir sâ'at zarfında vapura irkâp ve sizinle berâber Sarây-ı Hümâyûn pîşgâhına kadar refâkat edip oradan size vedâ' ve emânet-i seniyyeyi yedi müeyyed-i hümâyûna teslîm etmekten ibârettir cevâbını verdim. O vakit hani “Ene Rabbikümü'l-a'lâ” fahriyyesiyle feleğe kelek demeyen Âli Paşa bütün o 'azâmet ve ceberrûtu unuttu ve bir vakit katliyle müteselli olamadığı Ziyâ'nın ayaklarına sarılıp “Ben ettim sen etme ne olursa senden olur.” diyerek yalvarmaya başladı. Dizlerinin bağı çözülüp kalkmaya mecâli kalmamakla kolundan tuttum kaldırdım”

Ziya paşa sürgüne gönderdiği Ali Paşa'nın arkasından “İşte devletin vücudunda yerli yakı gibi mûcib-i ıstrâp olan 'illet zâ'il oldu.” diyerek içindeki intikam zaferini kutlamıştır.

Tema

İntikam İktidara, güce yönelik arzusunun görünür olduğu Rüyâ'nın, söz konusu ideale ulaşma yolunda fantezilerden örülü, düşün imkânlarından yararlandığı söylenebilir. Ziya Paşa, Ali Paşa'ya olan kini, nefreti kusmuş, intikamını almıştır.